

І. Б. МАРЦІНКОВСЬКИЙ

м. Миколаїв

mib-1958@yandex.ua

ПРО ВІДНАЙДЕНУ СТАТТЮ Ю. БОЙКА-БЛОХИНА

Юрій Гаврилович Бойко-Блохин (25.03.1909, м. Миколаїв – 30.05.2002, м. Мюнхен, Німеччина) відомий у світі як український літературознавець, шевченкознавець, літературний критик, культуролог, політолог, історик, публіцист, педагог, громадський і політичний діяч, теоретик національно-визвольної боротьби в ХХ ст., заступник Президента України в екзилі, член Проводу й голова Сенату ОУН, дійсний член Української Вільної Академії наук та Наукового товариства імені Тараса Шевченка, член Спілки письменників України. Він є автором близько 200 наукових праць, які перекладені англійською, німецькою, французькою, італійською, російською мовами. Заборонені в СРСР, його наукові здобутки стали доступними в Україні після проголошення незалежності. У 1992 році у Києві вийшли «Вибрані праці», але значна частина матеріалів не доступна не лише широкому загалу, а й науковцям.

Збираючи матеріали з краєзнавчого шевченкознавства для перевидання їх до 200-річного ювілею від дня народження Т. Г. Шевченка у Миколаївському обласному державному архіві та краєзнавчому відділі Миколаївської державної обласної універсальної наукової бібліотеки імені О. Гмирява мною були переглянуті миколаївські періодичні видання, починаючи з другої половини ХІХ ст. до 1944 року. Знайдена інформація частково лягла в основу статей до «Шевченківського енциклопедичного словника Миколаївщини» (Миколаїв: НУК, 2014. – 564 с.). Серед газетних публікацій було виявлені статті, що не увійш-

ли у зібрання творів авторів. Серед таких робіт була й стаття Ю. Бойка-Блохина «Шевченко, визволений від большевицької фальсифікації», що друкувалася у газеті «Українська думка» 1-го та 4-го грудня 1943 року («Українська думка» як орган міської управи видавалася в Миколаєві з вересня 1941 по березень 1944 року).

Правлінням Миколаївського обласного об'єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка було прийнято рішення про перевидання українського культурного спадку, що має відношення до нашого краю. У 2013 році уже перевидано «Словничок Шевченкової мови» Нестора Малечі (літературний псевдонім Нестор Літописець) – першої лексикографічної праці, що досліджувала спадщину Тараса Шевченка і була опублікована в Миколаєві в 1916 році. Опубліковано також «Миколаївський список забороненої поезії Тараса Шевченка» – переписаної наприкінці ХІХ ст. миколаївцями найбільш соціально гострої поезії Кобзаря. Підготовлено до перевидання повість «Микола Коваль» Миколи Венгера, яка була вперше видана в Миколаєві у 1832 році, дещо раніше від оповідання «Салдацький патрет» та «Малороссийских повестей» Г.Квітки-Основ'яненка, і номінально є першим зразком нової української прози.

Запропонованою републікацією (зі збереженням оригіналу тексту) статті Ю. Бойка-Блохина ми вводимо в науковий обіг шевченкознавче дослідження нашого землянина для ширшого ознайомлення дослідниками з науковими здобутками відомого шевченкознавця.

**ШЕВЧЕНКО, ВИЗВОЛЕНИЙ
ВІД БОЛЬШЕВИЦЬКОЇ ФАЛЬСИФІКАЦІЇ***(«Українська думка». – 1943. – 1 грудня. – Ч. 93 (226). – С. 3.)*

25–26 лютого 1914 р. урочисто святкували українці по всій Україні соті роковини народження Шевченка. В цей час київські чорносо-тенці справляли дику оргію. Вони скуповува-

ли погруддя Шевченка і розбивали їх об брук вулиць; прив'язували портрет поета до хвоста коняки, з леметом волочили його вулицями і спалили на одному з майданів міста. Бо-

льшевики, прибравши владу до своїх рук, не менше від чорносотенців паплюжили чистий образ поета. Але робили вони це, маскуючись під великих друзів і шанувальників поета. Вони розуміли, яку виключну популярність здобув геній Шевченка серед українського народу. Використати цю популярність у своїх цілях, – таке завдання поставили вони перед собою. Тому, вже з самого початку окупації України більшовиками, натрапляємо на численні спроби замаскувати зміст творчості Шевченка, намагання накинути Шевченкові ті думки й почуття, які були витвором більшовицької «літературної» кухні.

І в ці жорстокі часи українська інтелігенція всупереч більшовицьким заходам намагалась продовжувати й поглиблювати наукове вивчення Шевченкової спадщини. Пророблено колосальну роботу над редагуванням тексту Шевченкових творів. Написано чимало цінних розвідок про творчість поета. Самовіддано працювали на цій ділянці літературознавства С. Єфремов, Михайло Новицький, Вол. Міяковський, П. Филипович та інші дослідники. Але наукове вивчення Шевченкового літературного доробку муляло очі більшовикам. І вони, заховавши кращих шевченкознавців у льохах НКВД, заховали їхні книжки за ґратами неприступних для читача спеціальних фондів бібліотек. Від тоді більшовицькі борзописці вільніше зітхнули, нікому було виправити безграмотність їхньої писанини, і вони могли «активізуватися», накидаючи Шевченкові що завгодно. Шевченка оголошувано і атеїстом, і «другом бідних євреїв», і «спільником московських революціонерів». Науково-дослідницький інститут ім. Шевченка з 1933 року очолював Шабліовський, один з найближчих помічників Постишева і Косіора. З якоюсь оскаженою люттю дегенерата й садиста обплювував він усе цінне, зроблене цілими поколіннями українських шевченкознавців. На деякий час він став сильним магнатом у царині історії літератури української. І коли до нього на редакцію потрапляли роботи інших дослідників, він їх так обробляв своїм пером, що авторам потім доводилось тільки руками розводити. Більшовики своїм трактуванням поезії Шевченка викривляли всі основні лінії ідейного змісту його творчості. Вони ненастанно підкреслювали соціальний біль Шевченкової

проповіді. Звичайно, Шевченко був лютим ворогом кріпосницького рабства і взагалі всіх виявів пекучої соціальної несправедливості. Але твердячи це, більшовицькі «дослідники» не відкривали нічого нового. Вони повторювали азбучні істини, зрозумілі кожному і висловлювані в шевченкознавчій літературі безліч разів критиками, дослідниками ще задовго до народження більшовицького «літературознавства». Зате цю істину вони звульгаризували. Вони приховували те, що Шевченків протест проти соціальної неволі є лише складовою частиною широкої ідеї – ідеї визволення українського народу. Звертаючись до земляків з потужним закликком об'єднатись усім, незалежно від свого соціального стану, для спільної боротьби за свої потоптані права, поет загрожував народнім судом тим, хто свої вузько кастові інтереси ставить понад інтереси народу.

Більшовики розглядали Шевченкові заклики до братання між паном і мужиком, поперше, як випадковий нехарактерний момент для його творчості, властивий, мовляв, лише «Посланію»; по-друге, розглядати ці заклики, як вираз ідейної незрілості поета. **Аджеж**, пізніше, – казали вони, – зрілий Шевченко, мовляв, був далекий від проповіді соціального єднання.

Обидва ці твердження легко заперечити на підставі пильного розгляду самих поезій великого кобзаря. **Ідея народнього єднання глибоко корениться у поета в його свідомості, як основа його світогляду**, бо прийшов він до неї шляхом урахування історичного досвіду нашого народу. З цього погляду цікаво придивитись до його поеми «Іржавець»:

Наробили колись шведи
великої слави:
Утікали з Мазепою
в Бендери з Полтави.
А за ними й Гордієнко...
Народила мати,
Як пшениченьку пожати,
Полтаву дістати.
Ой пожали б, якби були
Одностайне стали.

Тут виразно підкреслено, що причиною невдачі визвольних змагань України за часів Мазепи була вітчизняна несконсолідованість:

якби була осягнена єдність сил Мазепи і фастівського полковника Палія під стягом визвольної боротьби, Петро I неминуче зазнав би поразки.

Разом з тим Шевченко бачить, що 1768 року на початковому етапі гайдамацький рух розвивався з великим успіхом саме завдяки єднанню в ньому всіх верств народу. Про урочистий момент освячення ножів він каже:

...Над Тясмином
У темному гаю
Зібралися: старий, малий,
Убогий, багатий.
Поєднались, – дожидають
Великого свята.

Отже, якщо поразка в полтавській баталії сталася через неконсолідованість народу, то успішний початок Гайдамаччини 1768 року слід пояснювати єдністю всіх соціальних груп українського народу в боротьбі проти польсько-жидівського гніту. Це Шевченкові цілком ясно. І це він відзначає, як бачимо, у своїх творах.

До заможних верств звертався Шевченко насамперед із закликом єднатися. Вони, маючи, освічені – повинні були, як справедливо міркував поет, виявити ініціативу у закладенні загальнонародної братерської згоди. І з великим болем констатував поет у своєму проекті передмови до «Кобзаря», що далеко ще до цієї вимріяної згоди. Бо безуміє обуяло богопротивне панство і осторонь ще стоїть воно від народу.

Що Шевченкове ставлення до ідеї соціального єднання не змінилося і наприкінці життя, легко помітити, вдумавшись у зміст його такої загальновідомої поезії, як «Осії гл. XIV». Аджеж це не заклик до кривавої розправи над панамі, як намагались трактувати цей твір большевики, а розпачливий зойк над жахливою дійсністю народнього життя, в якому так мало духовного єднання. І в цьому поет бачить загрозу страшної катастрофи. «Погибнеш, згинеш Україно, не стане знаку на землі», – каже він і звертається до матері-України, намагаючись востаннє жорстоким і гучним словом попередити українське панство про ту катастрофу; яку воно готує собі, а разом з тим і всьому народньому організмові:

Воскресни, мамо! І вернися
В світлицю-хату, опочий,
Бо ти аж надто вже втомилась,
Гріхи синові несучи.

Спочивши, скорбная, скажи,
Пророци своїм лукавим гадам,
Що пропадуть вони, лихі,
Що їх безчестіє і зраду,
І криводушіє – огнем,
Кривавим пламенним мечем
Нарізані на людських душах,
Що крикне кара невисипуща...

Ідея всенародньої єдності для спільного виборення кращої долі всьому народу – ця ідея у Шевченка аж ніяк не випадкова. Вона бринить не лише у згаданих творах, а на кожному кроці: ви її відгомін знайдете і у творі «Сон» («Гори мої високії»), і в «Марині», «Не завидуй багатому», і навіть у «Титарівні».

Чи був Шевченко революціонером? Так, звичайно. Але він не був того типу революціонером, яким його вперто хотіли зробити большевики. Палко, до безтями любив поет Україну, – і це було в ньому головне. Йї, Україні, ладен був віддати поет усю кров свою, краплю за краплею. Це – демонічна сила любови, і вона потрясає наші серця кожного разу, коли ми читаємо «Кобзаря»:

Мені однаково, чи буду
Жити я в Україні, чи ні.
Чи хто згадає, чи забуде
Мене в снігу на чужині –
Однаковісінко мені.
В неволі виріс між чужими,
І, неоплаканий своїми,
В неволі плачучи умру,
І все з собою заберу –
Малого сліду не покину
На нашій Славній Україні...
Та не обнаково мені,
К Україні злії люди
Присплять, лукаві, і в огні
Йї, окрадену., збудять...
Ох, не однаково мені.

Такого самозречення і ім'я народу мало хто досягає у нас, спадкоємців Шевченкових поетичних скарбів.

Большевики останнім часом теж наважувалися говорити про патріотизм Шевченка, про його любов до України. Але яким же нахабним фарисейством звучали були ці розмови. У большевицькім «раю» милостиво дозволялося любити Україну, як «невід'ємну частину Советського Союзу». І горе тому, хто насмілився б виявити себе прихильником справжньої глибокої Шевченкової любови до України. Тортури і смерть були уготовані в Советськім

Союзи для всіх тих, хто зважувався повністю прийняти Шевченкові поетичні творчі гасла.

Серед десятків критичних робіт большевицьких «літературознавців» про Шевченка, серед тисяч газетних статей про поета немає нічого присвяченого таким чудовим Шевченковим творам, як «Великий льох», «Суботів», «Розрита могила», «Як би то ти, Богдане, п'яний», «Іржавець», «Чигирин» тощо. Це не випадково. Деякі твори – голосний рішучий протест проти колоніальної політики Москви щодо України. Большевики, всіляко перекручуючи історичні факти, твердили, що приєднання України до Росії було «найменшим злом». Шевченко ж факт приєднання в 1654 році України до Москви вважає величезним історичним нещастям для українського народу. Він карає Богдана Хмельницького за його нерозважливий крок – укладання Переяславської угоди.

Якби то ти, Богдане, п'яний,
Тепер на Переяслав глянув
Та на замчище подививсь,
Упився б, здорово упивсь.
І, препрославлений козачий
Розумний батьку... І в смердючій
Жидівській хаті б похмеливсь.
Або в калюжі утопивсь,
В багні свинячім.
Аміль тобі, великий муже!
Великий, славний, та не дуже!..
Якби ти на світ не родивсь,
Або в колисці ще упивсь...
То не купав би я в калюжі
Тебе, преславного. Аміль!

В поемі «Великий льох», творі глибокого філософського змісту, художник подає декілька справжніх класичних описів-малюнків. Дівчина, ідучи від криниці з повними відрами, переходить дорогу Богданові, що саме їде із старшиною в Переяслав присягати Москві. Повні відра, за народнім повір'ям, віщування удачі. Хоч і невідомо, дівчина спричинилася страшного злочину, накликала на свій нарід люте лихо – московське рабство. І тому нема її душі прощення ні від Бога, ні від людей. Аналогічний ідейний зміст мають і інші розгорнені образи цього твору. А поема «Іржавець» – це нещадне викриття тих історичних несправедливостей, які випали на долю України через її з'єднання з Москвою. Це водночас розпачливий плач над нещастям своєї батьківщини, плач, забарвлений містико-релігійними тонами.

Але Шевченко не тільки плаче. Він і пророкує, він вірить, що нарід повстане проти московського централістичного абсолютизму.

(«Українська думка». – 1943. – 4 грудня. – Ч. 94 (227). – С. 3.)

З розкритих московськими вченими козацьких могил встане козацька слава, розпростає Україна свої могутні плечі і скине з себе тягар рабства. Такий ідейний зміст «Розритої могили», ця сама ідея варіюється і в поемі «Чигирин». Большевики, що самі вперто продовжували імперіалістичну політику пригноблення України, зовсім не зацікавлені були згадувати про історичні кривди, завдані українському народові. Тому вони всіляко намагалися замовчувати найвищі перли Шевченкової поезії, забуваючи не тільки в принагідних статтях щось сказати про «Чигирин», «Розриту могилу», але й у монографіях, обмежуючись лише скупими рядками про ці твори, рядками, що нічого не виявляли і ні до чого не зобов'язували.

Виходячи із своїх політичних тенденцій, большевицькі дослідники всіляко перебільшували ідейні зв'язки Шевченка із Добролюбовим, Чернишевським, Курочкіним. На цю тему написано безліч статей і всі вони позначаються цілковитою науковою безплідністю. Всі автори статей оперують кількома заявленими фактами. Але критичне ставлення до тих фактів дає можливість встановити, що, по-перше, не всі ці факти є прямим свідченням про наявність ідейних зв'язків, а по-друге, деякі з цих фактів, коли звернутися до першоджерел, виявляються непевними. Так, наприклад, про особисте знайомство Шевченка і Чернишевського говорили на підставі неясного натяку в спогадах Мордовця.

Разом з тим автори цих статей цілком нехтували такими фактами, які свідчили проти їхньої концепції зв'язку Шевченка із російськими революційними демократами, а тим часом ці факти дуже промовисті.

Представник російської демократії Белінський з оскаженою ненавистю ставився до Шевченка. В листі до Аннекова в грудні 1847 року він писав: «Шевченко послали на Кавказ солдатом (?). мене не жаль его. Будь я его судьею, я сделал бы не меньше. Я питаю личную вражду к такого рода либералам». Такий вигляд мали «ідейні зв'язки» російської революційної демократії та Шевченка.

І якщо Чернишевський і висловлювався прихильно про Шевченка, то це не тому, що сприймав він Шевченкову творчість, а тому, що хотів використати Шевченків авторитет для зміцнення своїх позицій. Це була дипломатична московська прихильність. І в цьому Чернишевський став ніби учителем для большевиків.

Большевики робили Шевченка навіть другом жидів. Для цього вони навіть удавалися до прямої фальсифікації текстів Шевченкових поезій. 1936 року вибрані твори Шевченка для дітей було видано так, що слово «жид» послідовно замінялося словом «єврей».

Український нарід протягом віків зазнав жорстокої експлуатації з боку жидівства. В народніх думках жид-орендар фігурує то як лютий ворог українців, то як об'єкт дошкульного насміху. Цей антижидівський дух народньої поезії позначився також на творчості Шевченка. В його творах знаходимо енергійні випадки проти жидів, як експлуататорів України. Образ Лейби в поемі «Гайдамаки» є образом надзвичайно соковитим і правдивим. Це образ, що втілює в собі віковічні відразливі риси жидівства, і з цього погляду образ жида-корчмаря, створений Шевченком, належить до галереї вічних образів у світовій літературі. І цілковитою натяжкою звучать потуги большевицьких критиків довести, що Шевченко був «другом» бідних євреїв. Свої докази цього твердження вони не в силі підтвердити даними самої творчості поета, тоді як антижидівські висловлювання з «Кобзаря» можна цитувати десятками.

Чимало чорнила витратили большевицькі борзописці на те, щоб довести атеїзм Шевченка. Але й тут їх дуже легко викрити на підставі аналізу текстів Шевченкових творів. Щоправда, вогненний темперамент Шевченка інколи поривав поета до різних богохульних розпачливих зойків. Недоля батьківщини, бідкування покривджених болить поетові в такій мірі, що забуває він власну душу і Бога. Але боговідступницькі тиради тут же чергуються із сповненими глибокого ліризму молитовними зверненнями до Бога.

Треба розрізняти, з одного боку, ставлення Шевченка до релігії, а з другого – до московської консервативної церкви, до візантійщини, як казав поет. Шевченко ніколи не був ворогом релігії, але він був ворогом царславної московської візантійщини. Азіятський характер московської церкви був йому огидний. В

релігії він шукав ідеального самозречення, схилявся перед моральною чистотою первісних християн («Неофіти») і в українській церкві часів козаччини бачив також високі зразки такого самозречення (образ Титаря, промова благочинного в «Гайдамаках»).

Большевики твердили, що Шевченко наприкінці життя став цілком на ґрунт атеїзму. Посилалися вони при цьому на такі твори, як «Гімн черничий», «Світе тихий». Але ці твори спрямовані не проти релігії, а проти мертвої догми московської церкви, проти розпусти, що панувала в монастирях за попустительством чиновників синоду. Якщо припустити антирелігійність поета наприкінці життя, то не можна буде зрозуміти ні його повного молитовного екстазу «Марії», ні одного з останніх творів – «Молитви».

Злочинних спина
У пута кутії не куй,
Склепи глибокі не муруй.

А доброзичдущим рукам
І покажи, і поможи,
Святую силу низпошли.
А чистих серцем? –
Коло їх
Постави ангели свої
І чистоту їх соблюди.

І всім нам вкупі на землі
Єдинодумліє подай
І братолюбіє пошли.

Шевченко як поет є типовим виразником всієї многогранності українського народнього характеру, духу українського народу, його світовідчування, світосприймання. Тому для кожного українця «Кобзар» є глибоким життєдайним джерелом. Тому зрозумілий і повсякчасний потяг українців до створення культу поета. Але науково-критичне ставлення навіть до спадщини такого генія, як Шевченко, наше першочергове завдання.

Завдяки дружній допомозі німецького народу Україна визволилась від большевицько-жидівсько-московської окупації. В нових умовах наші літературознавці матимуть змогу продовжити наукове вивчення літературного доробку великого генія світової літератури Шевченка.

Ю. БОЙКО

Матеріали надійшла до редколегії 15.07.2014 р.